

NÕO KOOL

300

AGNES-ASTA MARAND

3.

1711. aastal olevat Nõo pastorile Johann Ahrensile tehtud ülesandeks leida koolmeister ja jätkata õpetamist. Millal kool taasavati, pole teada, kuid 1720. aastal oli koolmeistriks ja kõstriks Hire Hans. Viimase suguvõsa on sajanditeks Nõo oma kodupaigaks jätnud. Hiire (Ire) talu oli Nõos veel mõnikümme aastat tagasi olemas ja Hiire talu perepoeg olevat 1920. aastail abiellunud Nõo algkooli õpetajaga.

Pärast Põhjasõda ei olnud enam Forseliuse seminari lõpetanud koolmeistriteks võtta, õpetust jagasid harilikult köstrid, kel endalgi kirjatarkust napilt.

1730—1731 oli kõstriks ja koolmeistriks Hilpo Jaan. Siis aga olevat tekkinud koolitöösse taas paus, sest vanemate majanduslikud olud ei lubanud lastel koolis käia.

1735/36. õppeaasta Tartumaa kõstri-koolide kirikukatsumisel on tähendatud, et lapsed õpivad lugemist, hommiku- ja õhtupalveid, katekismust, laulmist. Tähendab, pool sajandit hiljem on õpetuse sisu ikka sama mis koolide loomise ajal.

Kihelkonnakoolmeistrid pidasid ühtlasi kõstriametit ning kihelkonnakoole nimetati seepärast kõstrikoollideks.

Kindlamaid andmeid järgmiste Nõo koolmeistrite kohta on 1740. aastatest. Siis õpetas Nõo lapsi Lorenz Müller. Kuna vana maja oli nii lagunenu, et seda koolimajana enam kasutada ei saanud, ehitas Müller oma rehetoale kambri juurde. Neil aastail käis koolis umbes 10 last. Lorenz Müller sai tegelda ainult koolitööga, sest kõstri ametit pidas Hilpo Johann. Nii Hilpo Jaani kui ka Hilpo Johanni järeltulijad on oma juured Nõo maasse kinnitanud. Hilbu (Ilbu) talu teavad Nõo vanemad inimesed veel praegugi.

L. Müller suri 1752. a. ning kihelkond jäi jälle koolmeistri ja koolimajata.

Järgmiseks koolmeistriks sai Arike Michel, kelle talusse ehitas kihelkond uue koolimaja. Ta töötas Nõos 1753—1785, olles ühtlasi Hilpo Johanni asemel kõster.

Kuigi lapsi käis koolis vähe, oli kooli mõju siiski tunda. 1775. a. kirikukatsumisel teatas Nõo pastor, et pooled koguduse liikmeid oskavad lugeda; koolikohustus olevat läbi viidud, tõrkujaid trahvitavat iga viidetud nädala eest 10 kopikaga.

1786. aasta koolikatsumine näitas rahvakoolide üldist viletsust Tartumaal. Koolimajade puudumisel peeti kooli ka mõisate rehetes, talumajades või saunades. Õpetaja ei saanud (peale õige väheste erandite) palgaks muud kui teoorjusest vabastamise või selle kergendamise. Üksikuis kohtades anti ka maad.

1786. a., kui koolmeistri ja organisti ametit pidas juba Kristof(er) Wils (Wels), oli õpilasi 17. Kooli revideerimisel selgus kõstrikoollimaja halb seisukord (põrand mädanenud), nii et «lapsed kiduraks jäävad». Samal aastal mainiti, et kihelkonnakoolmeister õpetab soovijaile kirjutamist.

4.

1804. a. põles Nõo kirikumõis maha. Tules hävis ka kirikuarhiiv, seepärast on andmed Nõo kihelkonna vanemast ajast lünklikud.

19. saj. alguseks oli juba palju valla- ja külakoole. 1840/41. õppeaasta aruandest nähtub, et Nõo kihelkonnas oli neid 16: Tähtvere, Nõgiaru, Rõhu, Pihkva, Rahinge, Kardla ja Tõrvandi kool, Aru mõisas Vellavere ja Karijärve, Luke mõisas Luke ja Järste kool, Meeri mõisas Aiamaa ja Tõravere, Vana-Nõo mõisas Tamsa kool, Vastse-Nõo mõisas Vastsetare kool, Ropka mõisas Külitse ja Keeri mõisas Keeri kool. Hiljem neid paari võrra vähendati ja 1877/78. õppeaasta aruandes arvati, et 14 vallakooli ja üks kihelkonnakool on Nõo kihelkonna jaoks küllalt.

Et Vastse-Nõos 1815. a. avatud vallakool töötas ainult paar aastat (taasavati 1836), siis õppisid Vastse-Nõo lapsed kihelkonnakoolis. Kui aga Vastse-Nõo vallakool pidevalt tegutsema jäi, hakati mõtlema kõrgema astme kihelkonnakoolile. Uutel alustel töötav kihelkonnakool taheti avada juba 1807. a. Selleks nõuti mõisnikelt üks rubla adramaalt ja kiriku võõrmündrid pidid ka talupoegi sundima «ohvreid tooma». Kool jäi siiski avamata.

1819. a. esitas Liivimaa talurahvaseadus nõude II astme kihelkonnakoolide rajamiseks seal, kus on vähemalt 2000 meeshinge. Need koolid pidid andma haridust ka vallakooliõpetajatele ja vallakirjutajatele. Nisugune kool avati Nõos 1844. a. (mõnedel andmetel juba 1843). Kooli juhatas Peter Johannson. Alates 1845. a. oli abiliseks tema poeg Johann Johannson, kes 1860. aastal, kui isa suri, jäi üksinda koolmeistriks. Uutel alustel töötav kihelkonnakool võttis vastu kõikide valdade lapsi, vahel isegi teistest kihelkondadest. Nii oli 1852/53. õppeaastal Nõo kihelkonnakoolis 17 poissi: oma kihelkonnast 13, teistest kihelkondadest 4. Vallakoolides õppis ka tütarlapsi.

1858/59. õppeaastal hinnati Nõo kihelkonnakooli õpilasi järgmistes ainetes: piiblitugu, katekismus, lugemine (Tartu ja Tallinna eesti keeles ning saksa keeles), kirjutamine (reeglite ja dikteerimise järgi ning saksa keeles), tahvlil arvutamine, peast-arvutamine, geograafia, ajalugu ja laulmine.

1862/63. õppeaasta aruandes öeldakse, et Johann Johannson töötab üksi. Ta on väga tubli õpetaja, kuid haiglane ja vajaks abilist. Peagi sai ta endale appi Cimze seminari lõpetanud Johann(es) Kanswey, kellele ta maksis ja kes tegigi põhilise töö. 1865. a. asus J. Kanswey juba iseseisvalt kõsterkoolmeistrina Nõos ametisse. 1876. a. tuli teiseks õpetajaks Julius Plado. Mõlema õpetaja kohta on aruannetes märgitud, et nad on väga teenistusvalmis ja head koolmeistrid. J. Kanswey sai tuntuks ka kirjamehena. 1875. a. ilmus tema näidend «Mihkel ja Liisa ehk: Vaata, mis rikkuse ahnus võib teha». Seda mängiti paljudel maalavadel.